

Անոթությունը

հեղինակ՝ Հակոբ Մնձուրի

Օր մը օրանց Կակքո տունը նստած ու ժում մը հաց կերած մարդ չէր:

Արդեն, տանը մեջ ի՞նչ կար, որ ուտեր: Եթե իր կինը՝ Ղընեն, լեռներեն վայրի բանջարներ քաղեր ու բերեր, կամ, ասորանոր ըողատ երթալով, խնոց մը թան, կոտ մը այսուր առներ ու հաց շիներ՝ ատոնք ալ երախաներուն չէր բավեր, անոնք չին կշտանար, իրեն ո՞վ բաժին թողուր:

Աշխարհի ամենեն ընչազուրկն էր Կակքո: Կթան չէ, հավ մը անգամ չուներ, որովհետև պետք էր, որ մեկմեկ հեղ բուր մը ցորեն, զարի նետեին առաջքը, իսկ Ղընեն ցորեն գտնելու, ալ ըլլար, նույնիսկ անոր հավկուտը, մախրջուքը այսուր կըներ ու իր երախաներուն կկերցներ:

Գյուղեն դուրս, կալերուն մյուս կողմը, կամուրջով ձորին եզերքն էր անոր խրճիթը: Բոլորովին մերկ ու պարապ էր, ներսը բան մը չկար, ոչ իսկ՝ մազի չուլ մը: Պատիկները չելեին ու դռանը առաջքը շարժելով՝ ձորն ի վար չնայեին, չաղմկեին, Ղընեն ներսն որ չերևեր, մարդ չբնակիր այս խրճիթին մեջ պիտի խորհեր հոնկե անցնողը:

Կպատմեին, թե վերի լեռան զույգ զագաթներու մեջտեղի տարածությունը Կակքոյենց է. այդ տեղվանքը անոնց արտերն են: Ամենուն պես՝ Կակքոն ալ զիտեր ասիկա, բայց իր պապը անգամ չէր տեսեր անոնց արտ ըլլալը: Դարուփոս տեղեր էին, փոսե մը ջուր մը կբխեր, լեղի ջուր մը, ամեն կողմ կնյուններ, դաղձեր բուսած էին, արտի ամենսին նմանություն չունեին, հոն ոչ արոր, ոչ իսկ փետատ կբաներ:

Կարգված էր, Ղընեն առած, զավակներու հայր եղած էր, երբ անգամ մը զյուղե մը մշակ ուզեցին զինքը: Խոյի ամիսեն մինչև մյուս տարի Խոյի ամիսը, տարեկան հարյուր հիսուն դրուշ պիտի տային իրեն: Գեշ չէր, մանավանդ որ այդ տարի ձմեռը կանուխ սկսավ, ավարայի ամիսեն սկսած՝ դուրսի աշխատանքը կանգ առավ. Ղարա Ղըշը զեմհերին, մինչև կոճուկի ամիսը համարե անզործ նստելով անցուց, բայց երբ ամառ եկավ, կեռասի ամիսը հասավ ու հերկերը սկսան, բախտը փոխվեցավ: Կակքո ամեն օր արոր կկոտրեր: Այն կողմի արտերուն հողերը կաղճինուտ ըլլալուն, եզերը ուժով, ինքն ալ ուժով, մաճը չկրնալով լավ գործածել, օր մը արորին առատամեն, ուրիշ անգամ մը՝ վզիկեն, օր մը բարձիկին տեղեն, օրը մը արորձողեն՝ կճարեցներ:

Օր մը երկու անգամ արոր կոտրեց: Գյուղ գալով, ամեն անգամուն, նորը կտաներ, աղան ալ միշտ կբարկանար: Օրին մեկն ալ ակոսգլուխը դարձած տեղը քիչ մնաց խոփով, եզանը սրունքը պիտի խոփեր, սկրթեց ու արյունեց արդեն: Հետո, ատկեց զատ, արորն ալ կոտրեցավ, ատոր վրա՝ ա լ տուն չդարձավ Կակրո: Աղային վախեն՝ եզերը հերկին դարը թռղուց ու փախավ, առանց նույնիսկ իր վեց ամսվան մշակի իրավունքը փնտրելու:

* * *

Եվ որովհետև տունը ուտելու հաց չկար, բիրը առավ ու դուրս ինկավ այդ օրեն սկսած:

Ապրուստ ճարելու համար, քանի որ՝ մարդ պետք է բան մը ընե, իր գործն ալ այս եղավ՝ ման զալ: Ո՞ւր, ո՞ր կողմերը. ատիկա կարևոր չէր, պետք էր միայն քալել, երթալ: Ու ան կքալեր:

Տեղ մը երթալու համար, իհարկե, մարդիկ իրենք կընտրեն ճամբան. Կակրոյի համար այնպես չէր, սակայն: Ճամբան էր, որ կառաջնորդեր զինքը:

Ըսենք՝ հասավ կետ մը, ուր ճամբան երկուերեքի կբաժնվի, ո՞ր կողմը պետք է թերքիլ: Կնայեր պահ մը, հանկարծ ճամբաներեն մեկը, կարծես, կիրավիրեր զինքը, ու կսկսեր քալել անկե: Ու կերթա ր. դաշտ, ձոր, հովիտ, կապան՝ ճամբան ուր որ տաներ: Հոգնելու որ ըլլար՝ բիրը գետինը կդներ, ինքն ալ կընկողմաներ քովն ի վեր, մինչև որ հանգչեր, նորեն ոտքի կելլեր:

Ու քալելով հանդերձ, ինչպես՝ զայլին թափառումները որսի համար են, ան կըններ հեռուները: Տեսողությունը շատ զորավոր ըլլալով, ամենեն հեռավոր կետը, ստվերը կընար որոշել՝ մարդ էր, թե՝ ծառ: Ու եթե մարդ ըլլալը նշմարեր, քայլերը արագացնելով կմոտենար անոր ու, բիրը մեկ ձեռքին մեջ պահելով, կբարեւը ու կըսեր. — Անոթի եմ, բան մը կերած չեմ՝ երեկվընե ի վեր, քիչ մը հաց կուտա՞ն, աղա:

Մարդը անպատճառ էր, որ ճամբու հաց կունենար միասին, կբանար իր կապոցը, ողորմելով կբաժներ իր պաշարը, կշտանալու մը չափ, երբեմն ալ ավելի տալով:

Հացը առնելուն պես՝ մերկ ծոցը կամ գոտին կկոխեր ու շիտակ աղբյուր մը կերթար, ուր կնստեր ու կուտեր մեկ անգամեն, ինչքան որ տված էին, հետո ջուր կիսմեր, ու կպառկեր ամբողջ հասակովը:

Գարնանե մինչև ձմեռ այսպես կանցըներ ան, զյուղերը բնավ ոտք չէր կոխեր: Ճամբաներուն վրա թափառելով հաց ճարելեն զատ, դաշտերն ալ կիշնար հերկի,

խոտհունձի, արտքաղի եղանակներուն: Կսպասեր, որ ցերեկվան ճաշի ժամանակ ըլլա ու հնձվորները բոլորվին: Այն ատեն, մանրմանը քալելով, կմոտենար անոնց, ու թեև կիրավիրեին, բայց առանց սպասելու ալ հաճախ ինք անոնց կարգին կնստեր, ու կուտեր միասին: Հետո, բան մըն ալ ավելնալու ըլլար՝ իրեն կուտային, կառներ ու կիեռանար:

Բայց երբ ձմեռը զար՝ լեռները հյուր չէին ընդուներ, իր փորք չէին կշտացներ այլս: Բոլոր սոված կենդանիներուն նման՝ ինքն ալ կմոտենար զյուղերուն: Արդեն որևէ զյուղի մեջ չկար տուն մը, որ ծանոթ չըլլար իրեն: Կվերցներ դուռներուն սողնակը կամ շխիկը, կմտներ ներս, ուր թոնիրին վրա քյուրսին դրեր, այր, կին, երախաներ բոլորվեր՝ կտաքնային: Տրեխները կհաներ, կդներ բիրին հետ նույն անկյունը ու տանտիկինին ուղղելով. — Մրսեցա, քիչ մը տաքնամ, խաթուն,— ըսելով կառաջանար, ծնկածալիկ կնստեր քյուրսին վարի եզերքը, թեերը կոխելով թոնիրին գոլին մեջ, ու կսպասեր:

Տնեցիները կհարցնեին ձյուներուն, ճամբաներու անցքերուն վրա: Կակր կպատասխաներ թեև, բայց խելքը ճաշին վրա էր:

Վերջապես ճաշի պահը կըլլար, տան հարսը սինին կրերեր, կզետեղեր քյուրսին վրա, ու անխուսափելի բասկթան ապուրը կուզար կոնքի չափ խոշոր ամանով մը: Յուրաքանչյուրին առաջքը հաց կդնեին, փայտե դգալները կբաժնվեին, ամեն ոք կսկսեր իր հացը մանրել: Կակր, տան անդամի մը պես, ինքն ալ իր հացը կմանրեր ընդհանուրին ամանին մեջ, ու երբ ապուրին հեղուկը չերևալու աստիճան կլեցվեր հացերով, այն ատեն կսկսեին դգալելը, ամենքն ալ նույն ամանեն:

Եթե պատահեր, որ ճաշած ըլլային արդեն, տնեցիները կըսեին. — Կակր, անոթի ես հիմա դուն, հաց բերենք:

— Այո, — կըսեր աչքին ներքեսեն նայելով, — դուք զիտեք:

Այս անզամ սինին չէին բերեր: Վալային մեկ մասը կտարածեին, դգալը, ապուրը, հացը կդնեին առաջքը, ան կուտեր, իրենք ալ կնայեին:

* * *

Բայց ուր որ ալ երթար Կակր, անպատճառ էր, որ իրիկունները տուն պիտի դառնար, ու ինչ որ ուրիշներուն տունը կըներ՝ տրեխները հանել, բիրը դուանը ետև դնել, իր տան մեջ չէր ըներ:

Ան շիտակ խրձիթին ճակատը, օճախին քունձը կերթար, ուր կնատեր, բիրը միշտ մոտը: Կարևորը չէր այն պարագան, թե օճախը տաք էր, թե պաղ. ամառ, թե ձմեռ տանը մեջ իր տեղը հոն էր:

Գրեթե միշտ ալ իր ժամանումեն առաջ Ղընեն ու իր չորս պատիկները ճաշած կըլլային, բայց ըլլային, կամ՝ ոչ, Ղընեն չէր հարցներ իրեն, թե՝ անոթի՝ էր: Կակրոն բիրը բերնին դրած, կնայեր շուրջը շրթները փակ ու լուս: Անոթի իսկ ըլլար, չէր պահանջեր կնօշմեն, որ ուտելու քիչ մը բան բերէ: Ինչ որ ուրիշներեն կուզեր, իր տունեն չէր ուզեր, ու անոթի ալ կպառկեր, մերկանալով, բոլորովին մերկ մարմինով վերմակին տակ մտնելով, ինչպես քուրդերուն սովորությունն է:

Եվ սակայն, հակառակ այս ամենուն, Կակրոն ամեն տարի զավակներ կունենար. Ղընեն միշտ հոյի էր:

* * *

Հիմա ատենե մը ի վեր անհաջող կերթային Կաքոյին գործերը:

Ինքն ալ չէր իմանար պատճառը: Մարդիկ Ժա՞տ դարձած էին, արդյոք: Որու հանդիպեր ու հաց ուզեր՝ «հաց չենք առած, հաց չունինք, չկա» կըսեին: Բիրը ձեռքը, իզուր կքալեր: Արտքաղը ըլլալով՝ դաշտերը ամայացած էին, բայց դեռ զյուղերը այցելելու ատենը եկած չէր իրեն համար:

Աշուն ըլլալով՝ վայրի տանձերուն, ալոձներուն եղանակն էր լեռներուն մեջ: Տանձերը հասունցեր, սկսեր էին, ու անո ւշ: Իսկ ալոձները դեղներ ու կարմրեր, այնքան առատ էին, որ ծառերուն վրա տերև անզամ չէին երևեր:

Հաց չզտնելով, Կակրոն սկսավ լեռան պտուղները ուտել: Երկու օրե ի վեր փորը հաց մտած չէր, քանի անոթենար՝ կերթար ալոձի մը, կամ տանձենիի մը ներքև, արդեն գետինը թափած էին, ինք ալ բիրովը կզարներ, կթափեր, կամ վրան կելեր, կուտեր ու կուտեր, հետո կպառկեր, ու իրիկունները տուն կդառնար ու կընանար:

Սկիզբները Կակրոն խորհեցավ, թե այսպես ալ կարելի է ապրիլ ատեն մը, Հետո, աստված ողորմած է: Բայց օրին մեկը քիչ մնաց, որ պիտի մեռներ: Հայտնի է, որ ալոձը, երբ շատ ուտվի, կվնասե, նույնիսկ աղվեսները, որոնք նույնպես ալոձեն շատ կախործին, խիթեր ունենալեն՝ զիշերը մինչև լույս, հաճախ, կկաղկանձեն լեռներու իրենց որջերուն մեջ: Այդպես ալ այդ օրը առտուն շատ մը տանձ ուտելէ ետք, երկու անզամ հաջորդաբար ալոձ կերավ ու ջուր խմեց: Քիչ հետո խիթերը սկսան: Կակրոն կարծեց, թե պիտի մեռներ: Կարգ մը դարմաններ լսեր էր հովիվներեն՝ խիթի համար: Բիրը տնկեց հողին մեջ, փորը բացավ, մերկ փորով ինկավ բիրին վրա,

սեղմեց ու դարձավ բիրին բոլորտիքը, քանիքանի անգամներ: Անօգուտ: Հետո, զլուխը գետինը սրունքները դարվեր օդին մեջ՝ մնաց ատեն մը, ու գլխին վրա թափալեցավ: Ետքն ալ սալ քար մը առավ, դրավ պորտին, մատներովը դարձուց ու սեղմեց: Բայց իզուր, իիթերը կսաստկանային: Այն ատեն պառկեցավ կռնակի վրա, ու զարհուրելի ցավերու մեջ սպասեց: Իրեն կթվեր, թէ հույս չկար: Ի վերջո՝ քունը տարեր էր:

Հաջորդ օրը, թեև անոթի էր, ոչ տանձներուն, ոչ ալ ալոճներուն կողմը նայեցավ: Լեռան մը ստորոտը գուրներով աղբյուրի մը մոտ գնաց, նայեցավ վրան: Չուրը, փողրակեն, արծաթի պես հստակ՝ կվազեր, ու աշուն ըլլալով՝ պաղ էր: Բայց փորը պարապ ըլլալուն՝ չկրցավ, հազիկ բերան մը խմեց ու նստավ մոտը: Լեռն ի վեր սև այծեր կարածեին: Հանկարծ խորհուրդ մը փայլեցավ գլխուն մեջ. գողնալ:

Գաղտագողի մոտեցավ: Հովհվը բարձունքի մը վրա ընկողմանած էր. աշխատեցավ թաքնվիլ: Չորակի մը մեջ զիի, մարսենիի թուփեր կային, այծ մը մինակը կփրցներ, կուտեր տերևները: Հարմար էր պատեհությունը: Կծկվելով մոտեցավ, բռնեց կենդանին եղջուրեն, սկսավ քաշել ձորն ի վար: Այծը խրտչելով մայեց: Կակրո տեսավ, որ հովհվին հասակը ցցվեցավ, կնայեր ձայնին ուղղությամբ: Վախցավ, թէ պիտի հայտնվեր, ու՝ գրեթե սողալով գետնին վրայեն, հեռացավ, ձգելով այծը:

Չհաջողեցավ, բայց անոթությունն ու անհաջողությունը նորեն գրգռեցին զինքը: Խորհեցավ Վարի Գեղին հովհտը երթալ: Հոն զիշերները անգամ կթռղեին, որ արածին հորթերը, մողիները: Դյուրին էր գողնալը, կմորթեր միաը կուտեր, մորթն ալ, տրեխ շինելով, կհագներ: Ինքն ալ սքանչացավ իր այս հղացումին վրա, ու անմիջապես քայլերը ուղղեց դեպի այն կողմը:

Բլուրի մը վրա սպասեց, որ զիշեր ըլլար, ու երբ մութը կոխեց, ու գեղին բոլորտիքեն մարդիկ ներս քաշվեցան, իջավ վար: Խումբ մը ուրիի ծառերեն վար, արտի մը եզերքը թռնիրի պես փոսի մը մեջ մողի մը նստած գտավ, որ խելոք–խելոք կորոճար: Մեջքի շվանե գոտին քակեց, ձգեց վիզը, սկսավ քաշել: Մողին ոտքի ելավ, նախ համառեցավ չերթալ, բայց հետո ետեն քալեց:

Խավարին մեջ բլուրներուն փեշերը դեպի վար՝ ձորը կիջնային, ուրկե գետը կանցներ: Կակրո զիտեր, որ այդ զարիթափերուն վրա շատ մը որջեր, խորունկ անդունդներ, բացվածքներ կային, ու ոչ թէ զիշերը, ցերեկները անգամ մարդ չէր ըլլար այդ կողմերը:

Փոքր քարայրի մը առջև կանգ առին երկուքը: Քայլ մը անդին խորունկ ծակ մը կբացվեր: Մողիին վիզեն շվանը քակեց ու սրունքները կապեց, պառկեցնել ուզեց: Մողին, նախազգալով վտանգը, իր բոլոր ուժովը կմաքառեր, կընդդիմանար, բայց Կակրո, վերջնուվերջը, կրցավ տապալել: Այն ատեն ծունկը իջեցուց անասունին մարմնին վրա, քաշեց մեջքեն դանակը, դրավ պարանցին, մորթեց:

Անջատեց գլուխը, արյունը սկսավ ժայթքիլ: Թողուց որ վազե, հետո բացավ փորք վերեն վար, քաշեց դուրս աղիքները, ու լեռան ծակն ի վար ձգեց:

Սաստիկ անոթի էր: Կտրեց երիկամունքները, կերավ զանոնք հումիում, հետո սիրտը, գրեթե առանց ծամելու, խոշոր պատառներով, արյունը պեխերեն, շրթներեն վազելով: Ասով ալ չի բավականացավ: Օրերե ի վեր տևող անոթությունը ուտելիք կուզեր: Կտրեց ազդրին մեկը, զատ դրավ: Գիտեր, որ բավական հեռուն աղբյուր մը կար. խորհեցավ հոն երթալ ու նստիլ, ուտել:

Մոտակա մացառներեն խել մը ճյուղեր, ոստեր կտրեց, պահեց միսերը քարայրին խորքը, անկյուն մը, վրան քարեր դրավ՝ ծանր ու խոշոր, որպեսզի հոտը առնելով՝ կենդանիներ չգան, գտնեն իր բացակայության միջոցին ու, սրունքը ձեռքին մեջ բռնած, հեռացավ քարայրեն:

Աստղերը կփայլեին երկինքին երեսը: Զորին խորքը գետը չէր երևեր, թեև, բայց ինք կարծեց տեսնել: Անոթի էր դեռ, չդիմացավ: Նստավ տեղ մը, սրունքին մորթը քերթեց, նետեց հեռուն, ազդրին փափուկ, լիքը մասեն սկսավ կրծել: Միսը տաք էր, չէր պաղած: Ակռաները սուր էին ու ուժով: Կմիսեր մեջը, ու կքաշեր երկու ձեռքովը ոսկորեն բռնած: Փրցուցածը կուլ կուտար անմիջապես, առանց երկար ծամելու, ծնոտը, պեխերը յուղերուն, արյուններուն մեջ:

Նորեն ոտքի ելավ ու հասավ ջուրին գլուխը: Ակ մըն էր, որ առատորեն կբխեր ու կվազեր դարվար: Նստավ ու շարունակեց ուտել, միշտ երկու ձեռքերովը բռնած: Միսին հումությունը չէր զգար անգամ: Երբեմն միսը չէր փրթեր ոսկորին վրայեն, ակռաները մեջը միած, գլուխը կցնցեր, կքաշեր, կշարժեր, մինչև որ հաջողեր փրցնել, այն ատեն ան ալ կուլ կուտար:

Ա՛լ միս չմնաց: Բոլորովին մաքրած էր, ոսկորները միայն կային ձեռքին մեջ: Ոտքի ելավ, նետեց, որքան ուժ ուներ՝ հեռուն, մոտեցավ աղբյուրին, պառկեցավ փորին վրա, խմեց կուշտով, հետո պեխերը ու ծնոտը լվաց, մաքրվեցավ:

Մեծ գոհունակություն մը զգաց Կակքո: Հիմա ուզածին պես կշտացած էր:

Արշալույսը տակավ կբացվեր արևելքի լեռներու զագաթեն: Հանդիպակաց լեռներուն զիծերը կսկսեին որոշվիլ, իրերը տարտամության մեջ կճշտեին իրենց ձևերը: Վարը այգիներու զանազան մասերը, ու ավելի անդին՝ կամուրջը տեսավ:

Ա՛լ այնուհետև, շարունակաբար, շաբաթ մը այդ տեղերեն չհեռացավ Կակը: Ցերեկները կպառկեր, զիշերները կմտներ քարայրը, կնստեր կենդանիին մնացորդին մոտ, կկտրեր ու կուտեր առանց աղի, հում-հում: